

та інші. Разом із тим, фінансування даних програм є досить проблематичним через 1) невідповідність коштів, виділених у бюджеті, коштам, необхідним на реорганізацію; 2) відсутність покарання за невиконання рішень; 3) відсутність дієвого контролю. Тому більшість програм реально сьогодні носять рекомендований характер.

Наслідком такої неузгодженості створились найскладніші умови у реальному секторі економіки, який власне й формує ключові передумови ефективності та пропорційного розвитку економіки. У невідгладному становищі, про що свідчить нестача відтворювальних ресурсів та передових технологій, знаходяться більшість видів обробної промисловості, передусім машинобудування [11], яке є галуззю економіки з високою питомою вагою доданої вартості.

Проблеми на шляху інтегрування підприємств машинобудівного комплексу у світовий ринок викликані: 1) розірванням старих світо господарських зв'язків; 2) існуванням небезпеки нестабільності, обумовленої макроекономічними факторами, які є нерегульованими зі сторони підприємства; 3) вкрай повільним реформуванням і реструктуризацією промисловості; 4) диспропорцією у розвитку різних секторів економіки.

Необхідність інтегрування до СОТ вимагає грамотного ринкового підходу до усунення перешкод на шляху зростання рівня ефективності української економіки, її інноваційній переорієнтації.

Висновок. Україні необхідно як найповніше використати надані перспективи міжнародної інтеграції для зростання ефективності економіки. Для цього необхідно виконати комплекс заходів, які будуть адекватними і необхідними українській економіці, а саме: 1) створення умов зростання конкурентоспроможності продукції; 2) збільшення інвестицій у високотехнологічні галузі; 3) диверсифікації експорту; 4) застосування нових методів виходу на ринок.

Сьогодні необхідно спрямувати сили на нове позиціонування України в геоekonomіці з тим, щоб в результаті була змінена сама якість участі країни в міжнародних економічних процесах [11]. Україна володіє найціннішими ресурсами: природними, людськими. Українська економіка не повинна бути заручником політичних змін в країні. Вона має використати усі шанси, отримані разом із можливістю міжнародної інтеграції.

Література

1. Globalization : A Brief Overview. – IMF Issues Brief.02/2008, May 2008.
2. Шевченко В. Глобальний та Європейський аспекти фінансової інтеграції : фактори та результати / В. Шевченко // Вісник національного університету ім. Т. Шевченка. – 2008. – № 103. – С. 10–15
3. Економічний словник-довідник / За ред. д-р екон. наук, проф. С. Мочерного. – К. : Феміна, 1995. – 368 с.
4. [Електронний ресурс]. – [http : // www.vuzlib.net/me_kneu/8-3.htm](http://www.vuzlib.net/me_kneu/8-3.htm).
5. Філіпенко А. С. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності : монографія / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, М. А. Дудченко та ін.
6. [Електронний ресурс]. – [http : // www.lnu.edu.ua/faculty/ekonom/ Form_Rynk_Econ/2009_19/8_KovalyukOM.pdf](http://www.lnu.edu.ua/faculty/ekonom/Form_Rynk_Econ/2009_19/8_KovalyukOM.pdf).
7. [Електронний ресурс]. – [http : // ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gu/html](http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gu/html).
8. [Електронний ресурс]. – [http : // ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/zd/zd_rik/zd_u/pi_07u.html](http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/zd/zd_rik/zd_u/pi_07u.html).
9. [Електронний ресурс]. – [http : // ukrstat.gov.ua/](http://ukrstat.gov.ua/).
10. [Електронний ресурс]. – [http : // ww.weforum.org/](http://www.weforum.org/).
11. [Електронний ресурс]. – [http : // www.uspishnaukraina.com.ua/uk/nsa/99.html](http://www.uspishnaukraina.com.ua/uk/nsa/99.html).

УДК 330.341.1

О. В. ТАРАНИЧ

Донецький національний університет

ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЇЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Досліджено особливості визначення міжнародної конкурентоспроможності України на світовому ринку у контексті її експортної політики. Проаналізовано макроекономічні фактори, пов'язані з зовнішньою торгівлею та такі, що визначають її рівень, розраховано регресійне рівняння визначення обсягів експорту продукції Україною та спрогнозувало їх рівень у 2009–2010 рр. Визначено концепцію міжнародної конкурентоспроможності України, що передбачає орієнтацію промисловості країни на виробництво продукції четвертого-п'ятого технологічних укладів та експорт капіталомісткої та наукоємної продукції машинобудування на світовий ринок.

The features of international competitiveness of Ukraine in the world market in the context of its export policy are explored. Macroeconomic factors related to foreign trade and those that determine its level are analyzed; regression equation defining the volume of export of Ukraine and its forecasted level in 2009–2010 is calculated. The concept of international competitiveness of Ukraine, which provides orientation of the country's industry on the production of products of the forth and fifth technological modes and exports of capital and high technology engineering products to the world market.

Актуальність. Формування міжнародної конкурентоспроможності України у світовій системі господарювання має спиратися на позитивне сальдо платіжного балансу зовнішньої торгівлі як першочергового засобу подолання імпортової залежності від продукції машинобудівних галузей, що виробляється з використанням високих технологій. Така відмінність від зовнішньоекономічної діяльності провідних промислово розвинених країн світу, що представляють на світовому ринку капітало- та наукомістку продукцію, пов'язана з особливостями формування ринкової економіки в Україні, наслідком якої є низька міжнародна конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках. Таким чином, оцінка міжнародної конкурентоспроможності країн на галузевих і світовому ринках є актуальним науковим завданням у контексті визначення стратегії формування міжнародної конкурентоспроможності України.

Аналіз досліджень. У світовій літературі поняття “міжнародна конкурентоспроможність країни” здебільшого розглядається з таких позицій: 1) спроможність країни забезпечувати високі темпи середньострокового економічного зростання; 2) рівень продуктивності факторів виробництва; 3) спроможність країни витримувати конкуренцію в міжнародній торгівлі; 4) спроможність підприємств країни успішно конкурувати на галузевих і світовому ринках.

Причини різного тлумачення міжнародної конкурентоспроможності країн полягає в тому, що основні напрямки сучасної західної економічної думки суттєво відрізняються в підходах до причин і джерел підвищення конкурентоспроможності. Так, монетаристський підхід виходить із ланцюжка причинно-наслідкових зв'язків “дефіцит державного бюджету – підвищення відсоткових ставок – приплив іноземного капіталу – підвищення курсу національної валюти – зниження конкурентоспроможності”. На переконання монетаристів, такий ланцюжок краще за все показує ті фундаментальні залежності, які покладено в основу зрушень у зовнішньоекономічному положенні тієї чи іншої країни. Друга точка зору є характерною для так званих структуралістів, які значною мірою спираються на кейнсіанські теорії – низька та спадна конкурентоспроможність національних товаровиробників на світових ринках обумовлена низькими темпами зростання ефективності виробництва, підвищення технічного рівня та якості товарів. Нарешті, третій підхід пропонується прихильниками економіки пропозиції. На противагу монетаристам і структуралістам, вони вбачають основні причини погіршення конкурентоспроможності не в самій національній економіці, а в зовнішніх факторах: у змінах, що відбуваються у світовому господарстві – це торговельні бар'єри, в основному нетарифні, як, наприклад, проблема доступу національних товарів на зовнішні ринки.

Ціль – дослідити особливості визначення міжнародної конкурентоспроможності України на світовому ринку у контексті її експортної політики.

Результати. Динаміка випуску окремих видів промислової та машинобудівної продукції, що наведена Державним комітетом статистики України [1, с. 129–130], свідчить як про десятикратне падіння від рівня 1990 року, так і про 10 % у 2008 р. відносно 2006р. стосовно обсягів виробництва найважливіших видів промислової продукції, а також про істотне падіння випуску машинобудівної продукції. Так, найбільшого падіння зазнав випуск металорізальних верстатів і ковальсько-пресових машин – у 41 та 18 разів відповідно, що пов'язане з припиненням доступу такої продукції на ринок СНД (з 2000 року їх внутрішнє споживання було стабілізовано). Менш значне скорочення обсягів виробництва припадає на будівельну техніку: в 15 разів зменшився випуск екскаваторів (зростання з 2002 року), а виробництво бетонозмішувачів збільшилося у 3 рази.

Поряд зі скороченням обсягів випуску машинобудівної продукції, у порівнянні з 1990 роком можна відзначити дві кризові хвилі, що розгорталися в промисловості. Перша прийшла на основні добувні та переробні галузі промисловості у 1995–2000 роки, коли було зафіксовано найменші обсяги випуску продукції. Щодо машинобудівних галузей промисловості, то найвищі кризові явища припадають на 2000–2002 роки, але за деякими показниками падіння продовжувалось до 2003 року, наприклад, виробництво великих електромашин.

Звідси можна стверджувати, що для основних стратегічних добувних та переробних галузей промисловості зафіксоване падіння обсягів виробництва має лише негативний економічний ефект у вигляді недоотриманого прибутку та несплачених податків, а для продукції машинобудівних підприємств наслідки приймають вигляд довгострокових інноваційних хвиль, пов'язаних з уповільненням введення в дію основних засобів у промисловості та моральним і фізичним зносом існуючого обладнання.

На рисунку 1 наведено динаміку випуску машинобудівної продукції з 2001 до 2008 років, яка відображає розвиток галузі у період перед світовою фінансовою кризою.

Аналіз динаміки індекси обсягів випуску машинобудівної продукції свідчать про її синусоїдальне коливання з тенденцією до зростання, пікове значення скорочення якої припадає на 2005 рік як початок після стагнаційного періоду. Найбільш динамічними темпами розвивається виробництво транспортного устаткування за рахунок збирання автомобілів, на яке припадають рекордні темпи приросту, в 1,6 рази, випереджаючи сукупний розвиток всієї галузі в 2003 році та в 1,23 рази в 2007.

З найменшою динамікою розвивається важке та середнє машинобудування, де найвищі теми розвитку належать виробництву машин спеціального призначення. У межах цієї групи виробництво машин для металургії розвивається найбільш стабільно, а в виробництві машин для добувної промисловості після 2004 року визначається значне скорочення випуску.

Таким чином, можна зробити висновок, що Україна має недостатньо стійкі позиції на світовому ринку через диспропорційну динаміку та структуру розвитку промисловості, і, внаслідок чого, нераціональну структуру експорту й імпорту та від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі.

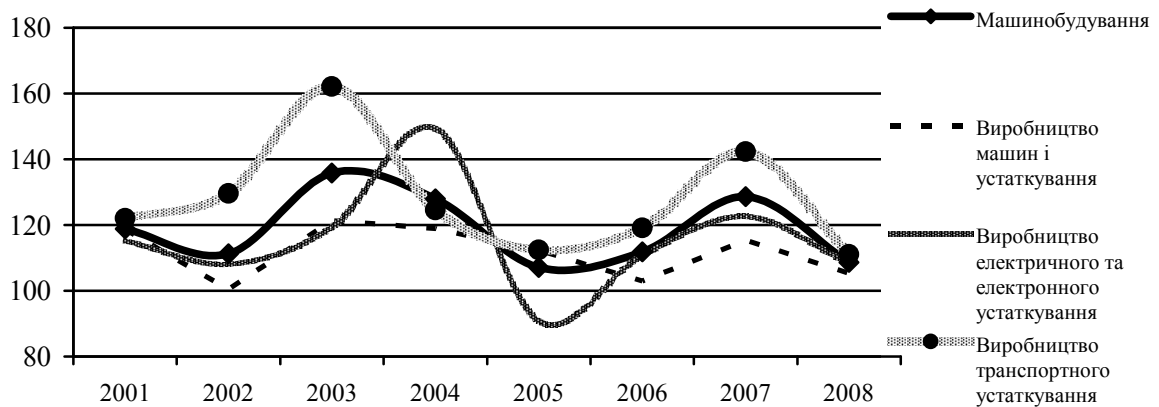

Рис. 1. Випуск продукції машинобудування за видами діяльності, відсотків до попереднього року [1, с. 115]

Причиною стагнації розвитку України у порівнянні з країнами колишнього СРСР (Прибалтикою та Росією), що мають більш сприятливі позиції в рейтингу глобальної конкурентоспроможності, можна вважати недостатній розвиток машинобудування, а саме наукоорієнтованого та капіталомісткого. Серед усіх видів промислової діяльності на машинобудування припадає найбільші обсяги додаткової доданої вартості, отримання якої не залежить від коливання (зниження) кон'юнктури цін на сировину та напівфабрикати (що складають п'ять шостих експорту України), а визначається лише рівнем інновацій в продукції провідних конкурентів на світовому ринку. Тому формування стратегії міжнародної конкурентоспроможності наукоорієнтованого та капіталомісткого машинобудування має бути провідною задачею уряду України.

Аналіз міжнародної конкурентоспроможності України на світовому ринку дозволив зробити висновок, що вона суттєвим чином визначається обсягом експорту продукції, який щорічно зростає. З використанням економіко-математичного інструментарію проведемо кореляційно-регресійний аналіз і спрогнозуємо обсяги експорту продукції України на зовнішні ринки. Визначимо низку макроекономічних факторів, пов'язаних із зовнішньою торгівлею та таких, що визначають її рівень. У загальному вигляді цю залежність можна визначити за допомогою рівняння:

$$y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_4x_4 + b_5x_5, \quad (1)$$

де y – обсяг експорту продукції України;

x_1 – обсяг ВВП, у фактичних цінах;

x_2 – обсяг інвестицій в основний капітал, у фактичних цінах;

x_3 – обсяг реалізованої продукції промисловості у фактичних цінах;

x_4 – обсяг імпорту машинобудівної продукції у фактичних цінах;

x_5 – обсяг експорту машинобудівної продукції у фактичних цінах;

$b_0, b_1, b_2, b_3, b_4, b_5$ – коефіцієнти, що відображають ступінь впливу відповідних факторів на результативний показник.

Розрахуємо коефіцієнти з рівняння (1) з використанням стандартного програмного пакету “Аналіз даних” табличного процесору “Excel” в два етапи: кореляційний аналіз та регресійний аналіз з прогнозом. Перший етап прогнозування експорту: кореляційний аналіз. Перш ніж побудувати модель за формулою (1), необхідно провести попередню обробку даних, яка включає отримання кореляційної матриці початкових даних за допомогою коефіцієнтів парної кореляції. Результати розрахунків представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Робоча таблиця результатів розрахунку коефіцієнтів парної кореляції

	y	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5
y	1					
x_1	0,98971	1				
x_2	0,91628	0,90860	1			
x_3	0,94733	0,95621	0,98321	1		
x_4	0,98886	0,99963	0,90623	0,95583	1	
x_5	0,98973	0,97668	0,89410	0,93561	0,97765	1

Зв'язок між залежною змінною і незалежною показує, на скільки сильно впливає на обсяг експорту продукції різні чинники, а зв'язок між незалежними змінними повинен бути відсутнім, оскільки його наявність негативно позначається на аналізі в цілому. Якщо випадкові величини зв'язані негативною кореляцією, це

означає, що при зростанні однієї випадкової величини, інша має тенденцію зменшуватися. У нашому випадку всі фактори дуже щільно впливають на обсяг експорту продукції – коефіцієнт кореляції складає від 0,894 до 0,999 – зв'язок між досліджуваними факторами характеризується як тісний.

Між незалежними показниками x_1 і x_4 спостерігається мультиколінеарний зв'язок (коефіцієнт кореляції близький до 1). Отже, зростання імпорту у зворотному порядку призводить до скорочення експорту внаслідок того, що українські підприємства не витримують конкуренції не тільки на зовнішніх, але й на внутрішньому ринку. Щоб позбавитися від мультиколінеарності, виключаємо з моделі змінні, що мають дуже тісний зв'язок з іншими незалежними змінними – x_4 . Після усунення мультиколінеарних зв'язків між показниками матриця для прогнозування скоротиться на один стовбець.

Результати розрахунків кореляційної матриці представимо в таблиці 2. Таким чином, можна зробити висновок, що для побудови регресійної моделі були добрані такі незалежні змінні, вплив яких на обсяг експорту продукції є значимим. Для побудови регресійної моделі використаємо метод покрокової регресії за допомогою інструменту “Описова статистика” пакету “Аналіз даних”.

Таблиця 2

Кореляційна матриця попередніх розрахунків для прогнозування обсягу експорту української продукції

	y	x_1	x_2	x_3	x_5
y	1				
x_1	0,989709943	1			
x_2	0,916282991	0,908597643	1		
x_3	0,94733315	0,956206486	0,98321306	1	
x_5	0,989732758	0,976677533	0,894095808	0,935610206	1

Для функції y :

$$S_y = 403770,48; R\text{-квадрат} = 0,9997; R\text{-квадрат (норм.)} = 0,865.$$

Таким чином, рівняння регресії має наступний вигляд:

$$Y = -4804566,7 + 51737,69X_1 + 64857,58X_2 - 272616,8X_3 + 2,53X_4, \quad (2)$$

де X_1 – валовий внутрішній продукт, у фактичних цінах;

X_2 – обсяг реалізованої продукції промисловості у фактичних цінах;

X_3 – інвестиції у основний капітал, у фактичних цінах;

X_4 – обсяг експорту машинобудівної продукції.

Перевірку адекватності рівняння регресії проведемо на основі коефіцієнта детермінації R -квадрат. Автором визначено розрахунковий коефіцієнт детермінації R^2 , який складає 0,999 або 99,9%. R^2 -критичний визначимо за допомогою таблиці для тестування на рівні значимості 5 % у разі вибірки $n = 9$ і числа змінних $k = 4$: $R^2_{крит} = 0,865$. Оскільки виконується співвідношення $R^2_{розра} > R^2_{крит}$, то з вірогідністю 99,9 % можна стверджувати про наявність значимості цього рівняння регресії, і якість моделі. Таким чином, 99,9 % змін обсягу експорту української продукції можна описати за допомогою зміни валового внутрішнього продукту, обсягу реалізованої продукції промисловості, інвестицій у основний капітал, обсягу експорту машинобудівної продукції і лише 0,1 % становить частка впливу інших чинників.

Проведемо перевірку на адекватність коефіцієнтів регресії за допомогою t -критерія Стьюдента. Аналізований коефіцієнт вважається значимим, якщо його t -критерій за абсолютною величиною перевищує 2,0. У наших розрахунках маємо для коефіцієнтів x_1 , x_2 , x_3 і x_4 наступні показники критерію Стьюдента: $tx_1 = 14,88$, $tx_2 = 11,24$, $tx_3 = -10,52$, $tx_4 = 11,33$, і розраховані для них p -значення $< 0,05$. Тобто можна зробити висновок про не випадковий характер впливу всіх досліджених параметрів.

Для порівняння ступеня впливу залучених чинників скористаємося методом стандартизованих коефіцієнтів регресії. Зіставимо отримані результати: найбільший вплив на обсяг експорту продукції мають обсяги валового внутрішнього продукту (експортна залежність економіки України); далі – обсяг реалізованої продукції промисловості, потім – експорт машинобудівної продукції і інвестиції в основний капітал, але останній чинник має зворотній ефект. За своїм характером інвестиції у довгостроковій перспективі призводять до зростання експорту, проте в короткостроковому плані на їх величину підприємство не закуповує сировину та не експортує продукцію, тому в рівнянні (2) вони представлені з від'ємним коефіцієнтом.

У результаті проведеного вище аналізу можна сказати, що рівняння (2) є значимим з вірогідністю 0,999 і може бути застосовано для отримання прогнозу обсягу експорту продукції в Україні у період з 2009 до 2010 рр.

Для знаходження прогнозного значення обсягу експорту продукції у майбутньому періоді знайдемо прогнозні значення незалежних змінних x_1 , x_2 , x_3 і x_4 , використовуючи для цього трендові моделі.

Для розрахунку прогнозних значень обсягу експорту продукції підставимо набутих прогнозних значень незалежних змінних в рівняння регресії, результати розрахунків зведемо в табл. 3.

Таблиця 3

Прогноз обсягу експорту продукції Україною на період з 2009 до 2010 рр. за допомогою рівняння регресії

Рік	Обсяг експорту продукції	Валовий внутрішній продукт	Обсяг реалізованої продукції промисловості	Інвестиції у основний капітал	Обсяг імпорту машинобудівної продукції
	y	x_1	x_2	x_3	x_5
2000	14572828,9	170,1	182,7	23,6	1859704,472
2001	16264734,34	204,19	210,8	32,6	2340413,11
2002	17957094,85	225,81	229,6	37,2	2630837,12
2003	23080187,31	267,3	289,1	51	3638175,37
2004	32672318,23	345,1	400,8	75,7	5660624,54
2005	34286748,26	424,7	468,6	93,1	4639609,86
2006	38367704,4	537,7	551,7	125,3	5563882,4
2007	49248063,6	720,7	608	162,6	8483548,4
2008	66954429,8	949,9	589,2	158,4	10905204,8
2009*	73161722,6	1064,4	538,93	173,4	13922523,57
2010*	79835071,2	1319,003	409,15	170,3	14352432,68

Примітка:* – прогнозні дані, розраховані автором.

Конкурентоспроможність країн з ринковою економікою характеризується як така, що забезпечена власними ресурсами через збалансований бюджет, позитивне сальдо експортно-імпортних операцій та забезпечення власного суверенітету у економічній, політичній, військових сферах та державної безпеки при одночасному забезпеченні прав людини, свободи слова та соціально-демографічного розвитку. Таке визначення конкурентоспроможності держави погоджується з концепцією “державна як корпорація”. Таким чином, конкурентоспроможність України складатиметься як результат багаторівневих структурних перетворень, що полягають у формуванні організаційних можливостей розширювального відтворення, забезпеченні джерел надходження (виробництва) стратегічних ресурсів, розвитку особливих умов національного соціально-економічного середовища. Підвищення рівня конкурентоспроможності країни є не кінцевою ціллю, а проміжним етапом, засобом досягнення цілей більш високого рівня. На думку автора, можна зв’язати політологічну концепцію договору щодо походження держави з механізмом і кінцевою ціллю функціонування країни з ринковою економікою. Вочевидь, що на відміну від тоталітарно-автолітарних режимів, для неї є необхідним підсилення ролі держави як в міжнародних відносинах, що характеризуються зростанням (укріпленням) політичних, економічних, культурних зв’язків; так і в умовах обмеження економічної ефективності невиробничої сфери.

Держава повинна фінансувати розвиток фундаментальних наукових досліджень; галузей виробництва, що потребують значних капіталовкладень з повільною або від’ємною віддачею та пов’язаних з ними НДВКР; а також стратегічних (залізничний транспорт, пошта, зв’язок, енергетика, металургія, машинобудування) та збиткових галузей (комунальне та сільське господарство). Додатково можна виділити підвищення якості життя населення і подолання демографічної кризи, забезпечення соціально-політичної стабільності в суспільстві, створення сприятливого інвестиційного середовища, забезпечення національної безпеки, покращення платіжного балансу, оборонної достатності. Разом з тим конкурентоспроможність є ключовою характеристикою якісних перетворень структури сучасної економіки, тому що розкриває сутність принципів змін у її взаємозв’язках.

Базова стратегія формування міжнародної конкурентоспроможності машинобудівної продукції може бути визначена на підставі періодизації технологічних укладів (цілісних технологічно сполучених виробництв, для яких доведений взаємозв’язок і взаємозалежність з тим соціально-економічним середовищем, що формується протягом відповідного історичного періоду).

Висновки. Досліджено особливості визначення міжнародної конкурентоспроможності України на світовому ринку у контексті її експортної політики. Проаналізовано макроекономічні фактори, пов’язані з зовнішньою торгівлею та такі, що визначають її рівень, на підставі чого розраховано регресійне рівняння визначення обсягів експорту продукції Україною та спрогнозувало їх рівень у 2009–2010 рр. Визначено концепцію міжнародної конкурентоспроможності України, що забезпечує організаційні можливості розширювального відтворення, розвиток національного соціально-економічного середовища шляхом орієнтації промисловості країни на виробництво продукції четвертого-п’ятого технологічних укладів та експорт капіталомісткої та наукоємної продукції машинобудування на світовий ринок.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2008 рік. – К. : Консультант, 2009. – 663 с.